

Taani kohtusüsteemist

Kohtuasutused ja kohtute pädevus

Kohtusüsteem on võrdlemisi lihtne ja kolmeastmeline:

- 24 piirkonnakohut (*byretterne*) kui esimese astme kohut;
- 2 kõrgemat kohut (*landsretterne*) (Ida ja Lääne piirkonnale) kui apellatsioonikohut (suuremates tsiviilasjades ka I a kohtud);
- Ülemkohus (*Højesteret*) kui kaebekohus ja pretsedendikohus.

Lisaks on kaks spetsialiseeritud kohut: mereasjade ja kommertskohus (*Sø- og Handelsretten*) keerukamate äri-, mere-, konkurentsi- ja intellektuaalomandi vaidluste lahendamiseks ja Kopenhaageni piirkonna maksejõuetusasjadeks ning maaregistrikohus (*Tinglysningsretten*), mis tegeleb kinnistus- ja registreerimisküsimustega. Esimeses töötab kuus kohtunikku ja 130 ekspert-kaasistajat, teises vaid paar kohtunikku ning arvukalt ametnikke. Maaregistriasi lahendatakse väidetavalt viie sekundiga (valdavalt toimub automaatne registreerimine, millest on eraldatud inimsekkumist vajavad juhtumid). Taani kohtute organisatsiooni kuuluvad lisaks Fääri saarte ja Gröönimaa kohtud ning mitu erifunktsiooniga institutsiooni. Eraldi halduskohtuid ja konstitutsioonikohut ei ole. Haldusasu lahendatakse tsiviilasjadena. Samas on algatatud diskussioon eraldi halduskohtute loomiseks, nende puudumist kompenseerib osaliselt parlamendi ombudsman.

Taanis ei eristata kuritegusid ja väärtegusid Eesti kombel, vaid need on põhimõtteliselt kõik kriminaalasjad (*straffesager*), kuid suur hulk kergemaid rikkumisi lahendatakse kohtusse minemata prokuratuuri vm haldusasutuse trahviteatega (*bødeforelæg*). Menetlus lõpeb kohtuväliselt aga vaid juhul, kui inimene trahviga ise nõustub, st ta ei pea trahvi kohtus vaidlustama. Kui isik trahviga ei nõustu, liigub asi lahendamiseks kohtusse.

Taanis on rida kohtuväliseid vaidluse lahendamise üksusi, mh tarbijavaidlustes, üürivaidlustes, aga ka avalik-õiguslikes vaidlustes nagu asüüli- ja riigihankeasjad. Kohtueelne vaidluse lahendamise etapp võib olla mõnel juhul kohustuslik, nt maksuasjades.

Lisaks saab Taanis allutada laenulepingu lihtsalt kirjalikul kokkuleppel kohesele sundtäitmisele, mis lubab võlausaldajal otse täituri poole pöörduda. Samas on kohtutäitur kohtuametnik, st täitmisega tegeleb kohus.

Kohus täidab ka notari funktsiooni (nt pärimisasjades jms). Neid küsimusi lahendavad kohtuametnikud.

Ainulaadsena vähemasti Euroopas otsustab II astme kohtu ja Ülemkohtu kaebuste menetlusse võtmise spetsiaalne apellatsiooni loakogu (*Procesbevillingsnævnet*).

Riigi õigusabi andmise otsustab enamasti Justiitsministeeriumi koosseisus olev eraldi kogu. Riigi õigusabi advokaat tuleb taotlejal endal leida, tasu maksab riik (tasu pole eriti suur). Advokatuur selles süsteemis ei osale.

Kohtuid haldab sõltumatu asutus, 1999. aastal loodud kohtuhaldusasutus (*Domstolsstyrelsen*).

Kohtusüsteem arvudes

Taani kohtutes töötab 395 kohtunikku ja 331 osalt iseseisva otsustuspädevusega nn asekohtunikku (*dommerfuldmægtig*) (vt lähemalt allpool). Kokku töötab kohtusüsteemis 2603 inimest, kellest 230 tegeleb kohtute haldamisega. Lisaks on kohtuasjade lahendamisel kriminaalasjades kaasatud 15 000 rahvakohtunikku, kellest valitakse ka vandekohtunikke suuremateks kriminaalasjadeks.

Kohtusüsteemi kogueelarve on 2026 ca 2,8 miljardit DKK ehk 374,5 miljonit eurot, millele lisandub loakogule kuluv raha (ca 4 milj EUR aastas). Arvestades Taani rahvaarvu (ca 6 milj elaniku) tähendab see ca 63 eurot elaniku kohta.

2025 lahendasid Taani kohtud 890 000 kohtuasja, millest 54 555 olid n-ö klassikalised tsiviilasjad, 212 950 kriminaalasjad (meie mõistes ka väärteoasjad), 262 770 täiteasjad ja 13 347 maksejõuetusasjad. Mere- ja kommertskohtud lahendasid 8147 asja, maaregistrikohtus ca 2 miljonit asja.

II astme kohtud lahendasid 2025. a-l 5251 tsiviilasja ja 6153 kriminaalasja. Menetlus apellatsioonasjades venib kuni kahe aastani. Ülemkohus lahendas 173 tsiviilasja ja 70 kriminaalasja.

17 000 kriminaalasja lahendati rahvakohtunikega ja 186 vandekohtunikega.

Kohtunike, asekohtunike ja rahvakohtunike nimetamine ning nõuded neile ja garantiid

Ametlikult nimetab kohtunikud (sh ülemkohtunikud) ametisse kuningas/kuninganna justiitsministri kaudu, kuid tegeliku valiku keskmis on Kohtunike Nimetamise Nõukogu (*Dommerudnævnelserådet*). See esitab iga vaba kohtunikukoha kohta üldjuhul ühe kandidaadi ning minister nende soovitusel ka järgib. Nõukogusse kuuluvad iga kohtuastme kohtunik, advokaat ning kaks avalikkuse esindajat. Kohtunikuks saadakse reeglina umbes 40-aastaselt. Kohtunikud on üldiselt universaalkohtunikud, st lahendavad nii kriminaal- kui ka tsiviilasju.

Asekohtunik (*dommerfuldmægtig*) on jurist, kes töötab kohtus ja kellel on õigus I a kohtus teatud lihtsamaid asju iseseisvalt kohtunikuna lahendada, omandades samal ajal väljaõpet. Teatud ulatuses võib ta ka juhatada tsiviil- ja kriminaalasjade kohtuistungeid ning teha neis lahendeid. II ja III a kohtus tegelevad nad siiski rohkem asjade ettevalmistamisega. Asekohtunik on tüüpiliselt õigusteaduse lõpetanud noorem jurist, kes on valinud kohtunikukarjääri. Esmene väljaõpe I astme kohtus kestab kolm aastat. Tal on kaks mentorkohtunikku, üks tsiviil- ja teine kriminaalasjade jaoks, II kohtuastmes töötamise järel (9 kuud) antakse talle hinnang, mis sisuliselt määrab tema tuleviku kohtusüsteemis. Traditsiooniliselt lõpeb kohtunikuametiks valmistumine ajutise teenistusega *konstitueret landsdommer'ina* – sisuliselt ajutise kõrgema kohtu kohtunikuna.

Rahvakohtunike nimekirja kinnitavad kohalikud omavalitused. Vandekohtunikuna kutsutu on kohustatud menetluses osalema. Rahvakohtunikele makstakse kohtupäev eest 1100 DKK ehk ca 147 eurot.

Kohtunike **palk** on üldiselt samas astmes võrdne, väikesed lisatasud on ette nähtud juhtimisülesannete eest. I astme kohtuniku brutopalk on 2026 86 536 DKK (11 590 EUR) kuus, olles nelja aastaga tõusnud 7–8%. Kõrgemates kohtutes on palk kõrgem. Palga aluseks on läbirääkimistel avaliku sektori ametiühingutega 2–3 aastaks sõlmitud kollektiivlepingud, indekseerimist ei ole. Asekohtuniku palk võib ulatuda lõppfaasis kuni 75%-ni kohtuniku palgast. Kui kohtunikukoht on vakantne, jääb selle raha kasutamine kohtu kasutada, mh asekohtunike ja muu personali palkamiseks.

Kohtuniku **puhkus** on üldine riigitöötajate puhkus: viis nädalat pluss üks lisanädal ja veel üks nädal, mille arvel tuleb töö teha töövälisest ajast.

Kohtunikule makstakse ka sõltuvalt töötatud ajast **pensionit**. Teatud palgaosa pealt tasutakse 17,1% pensionimakset. Pensioneerunud kohtunikku saab kutsuda osakoormusega õigust mõistma.

Esimese astme kohtud

I a kohtus lahendab asju tavaliselt üks kohtunik, kuid teatud kriminaalasjades osalevad kaasistujad või vandekohus. Tsiviilasjades on võimalik ka kolmene kohtunike koosseis.

Kohtutes tegutsevad pressikohtunikud, kes suhtlevad pressiga.

Kopenhaageni I a kohus on Taani suurim ja seal on kokku 270 töötajat, sh 44 kohtunikku ja 25 asekohtunikku. Menetlus tsiviilasjades kestab kuni kaks aastat, eesmärk on lühendada seda aastale. Kriminaalasi lahendatakse kuni kuue jooksul kohtusse saabumisest.

Kopenhaageni kohtus on ka teatud spetsialiseerumine – kohtunikud jagunevad nelja osakonda, kus kaks kohtunikku aastas peavad roteerima teise osakonda. Kohtunike jagunemise määrab kohtu esimees. Kohtunikud tööjaotust ei otsusta, asju jagatakse üldiselt mehaaniliselt.

Eelmenetlust korraldab administratiivkohtunik koos kantseleiga, mh küsib ta tsiviilasjades vastused hagile, kohtunikule jagatakse asi alles pärast seda. Vastuse saamise järel korraldab kohtunik tavaliselt pooltega telefonivestlust, kus pannakse paika edasise menetluse korraldus, mh tõendite esitamine ja istung. Dokumendid peavad pooled esitama kaks nädalat enne istungit.

Dokumentide kättetoimetamine toimub tsiviilasjas esmalt kõigile kohustuslikule e-posti aadressile ning seal kirja avades loetakse see kätte toimetatuks. Kui kirja ei avata, otsitakse isikut taga, mh politseiga. Palju on tagaseljaotsuseid, mille valmistavad kohtuniku jaoks ette ametnikud.

Üldiselt esindavad pooli advokaadid, aga asekohtunike juures lahendatakse enamik asju advokaadita. Kohtunik võib poolelt nõuda advokaadi määramist, kui too ise hakkama ei saa.

Taanis koosneb tsiviilasja kohtulõiv suurema nõude puhul kahest osast: hagi esitamise tasust (üldjuhul 750 DKK ehk 100 EUR; üle 100 000 DKK asjades 1500 DKK) ja hilisemast põhimenetluse ehk istungi määramise tasust, mis sõltub asja väärtusest (100 001–250 000 DKK vahemiku puhul on see 3 000 DKK (ca 400 EUR), üle 6 milj DKK asjas aga 160 000 DKK (u

21 400 EUR). Istungitasu muutub sissenõutavaks, kui kohus määrab põhimenetluse aja, kuid mitte varem kui kolm kuud enne istungit.

Enamik asju lahendatakse suulisel istungil. Kohtunik korraldab istungit ja kirjutab otsuse ise, abilisil tal ei ole, mh kohtujuristi ega sekretäri. Istungid salvestatakse. Protokoll lühikese memona tehakse kohtu määratud ulatuses, mh salvestise pinnalt.

Kriminaalasjas peavad pooled enne kohtuistungit kokku leppima vaidluse sisu. Kriminaalasjades kestavad istungeid tavaliselt ühe või 1,5 päeva.

Kohtumenetlus toimub taani keeles, kuid poolte ja kohtu nõusolekul võib dokumente esitada ka muus keeles, ennekõike inglise keeles. Tsiviilasja istungil korraldab pool endale ise tõlke, perekonnaasjas teeb seda kohus.

Tsiviilasjades on kohtunikul lepitamise kohustus, aga alati see ei toimi. Seejuures võib kohtunik ka ette öelda, kuidas ta võiks asja lahendada. Lisaks on eraldi kohtulik mediatsioonimenetlus, kus vahendajaks võivad olla ka kohtuametnikud ja tunnustatud advokaadid.

Tsiviilasjas tuleb teha otsus tavaliselt nelja nädala jooksul pärast istungit, kriminaalasjas ühe nädalaga, erandina kahe nädalaga. Kriminaalasjas on otsus tavaliselt vaid 7–8 lk pikk.

Kaotaja kannab võitja menetluskulud. Advokaadikulude hüvitamisel ei ole lähtekohaks võitja tegeliku advokaadiarve kontrollimine ja selle mõistlikkuse hindamine, vaid kohus määrab standardiseeritud kohtupraktika järgi „sobiva“ advokaadikulude hüvitise. II astme kohtute esimehed on selleks koostanud juhised, mille järgi hinnatakse mh istungi aega, asja väärtust ja keerulisust. Kuluotsus tehakse koos kohtuotsusega.

Tööd tutvustanud kohtunikul on menetluses 50 tsiviilasja pluss kriminaalasjad. Istungid on tal määratud hiljemalt 2028. aasta kevadesse. Tavaliselt on kolm istungit nädalas, ühel päeval nädalas teeb kohtunik kaugtööd. Palju on üürivaidlusi, lennuviivitusest tingitud vaidlusi, perekonnaasju, kindlustusvaidlusi ja maksuvaidlusi.

Ringkonnakohtud

Funktsioonilt on II a kohtud lähedased Eesti ringkonnakohtutele. Nad vaatavad eelkõige läbi I a kohtute lahendite peale esitatud apellatsioonid. Erandina võivad põhimõttelise tähtsusega tsiviilasjad alata II a kohtus.

II kohtuastmes saab esitada ka uusi tõendeid, kuid põhimõtteliselt siiski kontrollitakse I a kohtulahendi õigsust.

II a kohus lahendab asju kolmeliikmelises koosseisus.

Ülemkohus

1661. aastal loodud Ülemkohus on õiguse kohaldamise ja pretsedendikohus. Seaduste põhiseaduspärasust võivad kujunenud praktika järgi kontrollida tavakohtud ning lõplikult ühtlustab praktikat Ülemkohus.

Ülemkohtus on 18 kohtunikku (sh neli naist, maksimaalselt olnud kuus naist), kes jagunevad kahte kotta, mis on lihtsalt tööüksused, kuna mingit spetsialiseerumist kohtunikel ei ole. Kohtunikud roteeruvad kodade vahel. Tavapäraselt tulevad kohtunikud Ülemkohtusse ca 50-aastasena ja saavad kohtunikuametis olla 70. eluaastani.

18 kohtunikust kaks on kahe aasta kaupa pidevalt õigusemõistmisest väljas – üks osaleb loakogus ning teine juhib asjade administreerimist ja dokumendihaldust, mh jagab asju, määrab kalendri alusel kohtukoosseise ja istungeid. Nendeks on staažilt noorimatele kohtunikele ametivanuselt järgnevad kohtunikud, st iga kohtunik täidab oma karjääri jooksul Ülemkohtus neid funktsioone.

Ülemkohtus korraldab 300 asjast aastas ca 120-s suulised istungid. Iga nädal reeglina kaks istungit. Suuline menetlus on reegel, kirjalikult lahendatakse asju, kui neid lahendati kirjalikult ka alama astme kohtus.

Tavaliselt lahendatakse asi viieses kohtukoosseisus, kuid administreerimise eest vastutav kohtunik võib olulisemates asjades määrata ka suurema koosseisu. Koosseis lahendab asja alati lõpuni, ka eriarvamuste puhul ei saa koosseis otsustada asja andmist suuremale koosseisule. Üldiselt püütakse koosseisus lahendada asi konsensusega, kuid ca 10% asjades tulevad ka enamushääletused ja eriarvamus.

Suulised istungiasjad valmistab ette staažilt noorim kohtunik, kes koostab arvamuse ja lahendi projekti. Suulisel istungil saab kummagi poole advokaat sõna kuni 45 minutit. Asja arutatakse kohe pärast istungit kohtusaalis talaarides (iga kohtunik saab seejuures sõna vaid korra) ja tehakse otsus. Seejärel minnakse kirjutama otsuse projekti. Põhimõtteliselt lahendatakse asju järjest, st kolm päeva jutti keskendutakse ühele kohtuasjale ühiselt ja intensiivselt ning siis võetakse järgmine asi ette. Asjad võivad seista ootejärjekorras ka kuni aasta (tavaliselt 8–10 kuud), arvamus antakse reeglina 8–10 kuuga. Samas tehakse otsus valmis nädala jooksul pärast kohtuistungit. Vanemad kohtunikud saavad rohkem kirjaliku menetluse asju.

Nooremaid kohtunikke abistavad materjali otsimise ja lahendi sissejuhatuse projekti koostamisega ka kohtunõunikud (asekohtunikud), kes tulevad Ülemkohtusse alama astme kohtutest (vahel ka advokaadibüroodest ja justiitsministeeriumist) kuni neljaks aastaks ja peavad siis lahkuma. Otsuse põhjendused kirjutavad kohtunikud ise.

Otsused püütakse kirjutada lühidalt. Eraldi keelekontrolli ei ole, küll aga tehakse ühislugemist. Otsused allkirjastab vaid eesistuja. Ülemkohtu otsused avaldatakse koos pressiteatega. Füüsiliste isikute nimed anonüümitakse, juriidilistel isikutel mitte. Pressiteate koostab ettekandja kohtunik, st reeglina noorkohtunik. Eraldi kommunikatsiooniametnikku ei ole.

Ülemkohtunikud ei õpeta ülikoolis püsivalt, kuna see segaks kaasustega järjest tegelemist.

Menetlusse võtmise kogu (loakogu)

Loakogu on kohtutest ja kohtuhaldusest eraldiseisev organ, kuhu esitatakse nii kaebused I astme kohtu otsuste peale väiksemates asjades kui ka kõigile II kohtuastme otsustele. Loakogu otsus kaebuse menetlemise kohta on II astme kohtule ja Ülemkohtule siduv. Keeldumist vaidlustada ei saa.

Menetlusluba vajavad II astmes tsiviilnõuded suurusega kuni 6700€, õigusabikulud sama suures summas, eelistungi käigus kiirendatud korras tehtud otsused ning kuni 2700€ trahvid.

Menetlusse võtmise eelduseks on üldine huvi asja vastu, selle põhimõtteline tähtsus, kriminaalasjades ka „erilised asjaolud“.

Loakogu moodustati sõltumatuna 1996, varem täitis sama ülesannet Justiitsministeerium. 2007 loodi loakogu juurde ka osakond riigi õigusabi andmisest keeldumiste vaidlustamiseks.

II astme kohtusse või Ülemkohtusse kaebuse esitamisel pole tarvis lõivu maksta. Kaebuse esitamiseks, sh Ülemkohtusse, ei ole ka advokaati vaja. Peamiselt tuleb kaebuses üldist huvi põhjendada. Loakogu võib kaebuse menetlemisel uurida kohtuasja ka kaebuse piire ületavalt. Vastaspolele teatatakse kaebusest, kuid alati vastust ei küsita (eriti kriminaalasjades). Kaebuse puudusi lubatakse kõrvaldada.

Loakogu asja lahendavas koosseisus on üks kohtunik igast kohtuastmest (st kolm kohtunikku) ning advokaatide ja ülikoolide esindaja. Koos asendajatega on kokku 21 liiget. Liikmed nimetab justiitsminister, ettepanekud teevad kohtud ja organisatsioonid. Kohtunik saab töötada loakogus kaks aastat ja seda tähtaega võib kahe aasta võrra pikendada. Ülemkohtu kohtunik töötab loakogus täiskohaga, teised osalevad samal ajal ka õigusemõistmises. Spetsialiseerumist liikmetel ei ole. Töö on tasustatav. Lisaks on 30 sekretariaadi liiget asju ette valmistamas.

Kaebus esitatakse kahe-kolme nädala jooksul otsuse tegemisest ning vaadatakse läbi reeglina 5–11 nädala jooksul.

Loakogul on iga nädal nõupidamised, kus lahendatakse 20–40 kaebust. Iga tähtaegse kaebuse kohta koostab sekretariaat memorandum, mis on vaid sisedokument ja mida säilitatakse kümme aastat. Kohtunikust ettekandjat asjas ei ole. Loakogu teeb otsused häälteenamusega. Otsuseid ei põhjendata ja loakogu menetluskulude hüvitamisega ei tegele. 2025 esitati loakogule 4062 taotlust, millest 3245 olid kaebused menetluslubade saamiseks. Kaebuste arv kasvab.

Loakogu hinnatakse kõrgelt, mh kuna Ülemkohus ei saa nii endale ise tööd valida ning alama astme kohtud, advokaadid ja õigusteadlased saavad ka Ülemkohut vähem kritiseerida, kuna nende endi esindajad on asja menetlusse võtmise juures.

Kohtute haldamine

Kohtuhaldusasutus (KHA) on justiitsministeeriumist institutsionaalselt eraldatud sõltumatu organ. KHA haldab kõiki kohtuid, sh Ülemkohut, kuid viimast erisustega.

KHA-d juhivad direktor ja 12-liikmeline juhatus. Enamuse liikmetest nimetab kohtunike ühendus, lisaks on seal kohtujuhtide nimetatud liige, kaks tugitöötajate esindajat ja üks advokaatide esindaja, poliitikuid ei ole.

Juhatus koguneb tavaliselt kuus korda aastas oluliste asjade arutamiseks. KHA-sse on mh tsentraliseeritud kinnisvarahaldus, IT-tugi ja -arendus tervikuna ning ka täiendõpe. Kohtud võtavad ise tööle oma töötajaid ja maksavad neile palka (vaid kohtunike arv ja palk on fikseeritud).

Kohtute finantseerimise aluseks on valitsuse mitmeaastased lepingud parlamendifraktsioonidega. Kehtiv leping on sõlmitud aastateks 2024–2027. Selles on ette nähtud mh 2,3 miljrd DKK kohtute arenguks. Juurde on antud kohtunikukohti. Lepingu täitmise kohta antakse aru mitu korda aastas. Kohtute eelarve osa justiitsministeeriumi eelarvest, KHA peab ministeeriumiga eelarveläbirääkimisi. Kohtute vahel jagab eelarve KHA. Eelarvemenetluse juurde käib ka leping ministeeriumiga pikkade menetluste lühendamiseks. Selle eesmärgi saavutamisel nähakse olulist rolli IT-arendustel.

Kohtute IT-areng on meist maas. Luuakse uut IT-süsteemi vanade asemele. 2017. a-st alates on kasutusel tsiviilasjade *case management* süsteem, mida uuendatakse. Kriminaalasjades luuakse sarnane süsteem 2026. a lõpuks. 2029 peaks valmima täitemenetluse süsteem (sh kohesele täitmisele alluvad lepingud), mille juurde tuleb avalikkusele mõeldud individualiseeritud kohtumenetluste ülene ligipääsuportaal minukohtuasi.dk. 2030. aastaks soovitakse luua ühtne portaal suhtluseks prokuratuuri, politsei ja vanglaga. 2022 loodi kohtuasjade andmebaas, mille andmeid saavad töödelda ka erafirmad.

Inimestel on kohtuasjades kohustus digisuhtluseks. Maakohtutes on audiosalvestused, videolink on seni teatud asjades kasutusel vaid neljas kohtus (nt vangidele).

Arendatakse ka AI-tööriistu, kuid seni suurema rahasüstita. Soov on AI-süsteemi ise arendada, mitte mõnelt suurelt teenuseosutajalt sisse osta: otsinguks, kokkuvõtete tegemiseks, spetsialiseeritud juturobotiteks, transkriptsiooniks, tõlkimiseks. Kasutatakse Copiloti piiratud versiooni, mis ei lase andmeid süsteemist välja. Avaandmetena kasutamiseks on loodud umbisikustatud kohtuotsuste andmekogu (2022. aastal 8000 otsusega).

Kohtu kvaliteedi hindamisel vaadatakse kohtuasjade menetlemise korraldust, menetlustähtaegu ja rahvusvahelisi võrdlustabeleid (Rule of Law raportid, CEPEJ, Justice Scoreboard).